

**Recenzja pracy doktorskiej „Znaczenie sił zbrojnych
w polityce zagranicznej
Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022”,
ss. 344**

Przyjęta do recenzji praca doktorska Pani magister Anny Marii Dyner pt. „Znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022” napisana została pod kierunkiem dr. hab. Przemysława Żurawskiego vel Grajewskiego, prof. UŁ w Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego.

1. Znaczenie podjętego tematu pracy doktorskiej

Temat pracy doktorskiej Pani magister Anny Marii Dyner pt. „Znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022” jest poznawczo ważny, zarówno z perspektywy naukowej, analizy eksperckiej, jak i utylitarnej, służącej zrozumieniu współczesnego świata w wymiarze nauk o polityce i administracji. Przedział czasowy wyznaczają dwa przełomowe momenty: wojna w Gruzji w 2008 roku oraz pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę w 2022 roku.

Rosyjskie podejście do stosunków międzynarodowych, walki i bezpieczeństwa jest często poruszonym w ostatnim czasie tematem, zarówno w dyskursie naukowym, jak i publicystyce, zarówno w Polsce, jak i za granicą. Na wzrost zainteresowania tym zagadnieniem wpłynęło przede wszystkim rosyjskie zaangażowanie w konflikty ostatnich lat, w Gruzji, Syrii i na Ukrainie. Publikacje na ten temat odnoszą się jednak na ogół do pewnych wycinków tej problematyki. Wiele z nich skupia się także na analizie treści rosyjskiego przekazu propagandowego lub mechanizmów realizacji „operacji specjalnych”.

Wskazać tu należy, że w Polsce brakuje jednak opracowań naukowych pokazujących sprzężenie zwrotne między polityką zagraniczną Rosji po 2008 r. a reformą sił zbrojnych tego państwa, a także opisujących rolę armii w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach

2008–2022, która precyzyjnie wskazuje cele, dla których realizacji państwo to wykorzystało swoje siły zbrojne. Niniejsza dysertacja wypełnia tę lukę poznawczą.

Podjęta problematyka badań wspiera zrozumienie ewolucji doktryny wojennej Federacji Rosyjskiej. Rok 2008 zapoczątkował program radykalnej modernizacji armii, po przejściu do ofensywy, nowe metody walki, po globalną projekcję siły. Przedstawiona analiza jest cenna również ze względu na swoistą diagnozę narzędzi realizacji celów geopolitycznych Federacji Rosyjskiej, która systematycznie zastępowała dialog dyplomatyczny szantażem militarnym. Badania ukazują również, jak Kreml używał armii do blokowania integracji państw euroatlantyckich (Gruzja, Ukraina), a także, że siły zbrojne Federacji Rosyjskiej służą odbudowie statusu supermocarstwa, stanowiąc najważniejszy instrument swojej polityki zagranicznej.

Temat pracy doktorskiej wskazuje również na zmianę architektury bezpieczeństwa w Europie. Przedział czasowy wskazany w dysertacji przez Panią magister Annę Marię Dynar dokumentuje proces destrukcji systemu bezpieczeństwa zbiorowego w Europie. Analiza działań Rosji tłumaczy też transformację NATO i powrót sojuszu do strategii odstraszania, a także potrzebę militaryzacji polityki regionalnej. Tym samym praca wyjaśnia przyczyny wyścigu zbrojeń w Europie Środkowo-Wschodniej.

Praktyczna wartość prognostyczna recenzowanej rozprawy doktorskiej oscyluje wokół identyfikacji celów Kremla. Zrozumienie mechanizmów z lat 2008–2022 pozwala bowiem lepiej prognozować przyszłe cele strategiczne Rosji. Analiza pokazuje też konsekwencje niedoceniań determinacji militarnej Moskwy przez państwa zachodnie. Z tego powodu przedstawione przez mgr Annę Marię Dynar wnioski z tego okresu stanowią kluczowy materiał analityczny dla decydentów politycznych i wojskowych. Zrozumienie mentalności Kremla pozwala bowiem politologom i strategom wojskowym zrozumieć, jak władze w Moskwie kalkulują zyski i straty z użycia siły. Wnioski z tego okresu są też podstawą, na której NATO i Unia Europejska budują teraz swoje nowe strategie obronne i systemy odstraszania.

Podjęcie i przeprowadzenie badań w ramach niniejszej dysertacji nad znaczeniem sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej jest zatem ważne, i w wymiarze badań akademickich, jak i ekspertyzy politycznej o potencjalnie wysokiej użyteczności dla procesu decyzyjnego w strukturach państwa polskiego.

2. Ocena metodologiczna

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Anny Marii Dyner pt. „Znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022” jest wykonana w większości zgodnie z metodologią naukową stosowaną w dziedzinie nauk społecznych. Założenia metodologiczne zostały przedstawione we wstępie rozprawy, w którym sformułowano przedmiot, cel problemu badawczego oraz hipotezę roboczą. Przedstawiono także metody badawcze. Nie został natomiast określony cel badań, o którym wprawdzie można wnioskować na podstawie treści wstępu: „Rolę czynnika wojskowego w polityce zagranicznej Rosji badał już Kazimierz Malak, jednak swą analizę zakończył na 2000 r. Jednocześnie zaproponowana przez niego metoda wydaje się najlepszą możliwą do odpowiedzi na pytanie o to jakie jest obecne znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej. To zaś jest celem rozważań prowadzonych w niniejszej pracy.” (str. 8.). Brakuje jednak prorynego zdefiniowania celu badań.

Przedmiotem badań Autorka uczyniła znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, które ograniczono do lat 2008–2022. Doktorantka trafnie uargumentowała takie zawężenie czasowe, wskazując: „Przyjęte cezury czasowe niniejszej pracy – lata 2008-2022 wyznaczone zostały przez dwa wydarzenia przełomowe i wyrażnie górujące swym znaczeniem wśród wszystkich wyżej wymienionych. Rok 2008 to pierwsza po rozpadzie Związku Sowieckiego wojna stoczona otwarcie przez Rosję z innym państwem. Rosja naturalnie była już wcześniej uczestnikiem konfliktów zbrojnych na obszarze postsowieckim, ale czy to wcześniej w Abchazji i Osetii Południowej, czy też w Naddniestrzu, tworzyła pozory, że nie działa tam jako państwo rosyjskie. W 2008 r. wobec Gruzji wystąpiła zaś po raz pierwszy otwarcie, oficjalnie wysyłając swe wojsko na terytorium obcego państwa w celu walki z jego siłami zbrojnymi. Rok 2022 zaś to cezura równie oczywista, wyznaczona przez pełnoskalową inwazję rosyjską na Ukrainę.” (str. 4–5).

Postawione zostały dwa problemy badawcze:

1. Jak czynnik wojskowy i środki wojskowe są wykorzystywane dla wsparcia polityki zagranicznej?
2. Czy przyszłość Rosji zależy od jej siły wojskowej i w jakim stopniu określa ona status państwa?

Sformułowana została także hipoteza badawcza: „Czynnik wojskowy jest istotnym elementem realizacji celów rosyjskiej polityki zagranicznej takich jak: utrzymanie integralności terytorialnej państwa, utrzymanie dominującej pozycji Rosji na obszarze niemal całego

dawnego Związku Sowieckiego oraz powrót Rosji do roli jednego z najważniejszych światowych graczy.” (str. 8).

W pracy zastosowano następujące elementy metod wykorzystywanych w naukach o polityce i administracji: analizy decyzyjnej, analizy systemowej, analizy krytyki piśmiennictwa, analizy politycznej i wojskowej poszczególnych wydarzeń.

Mankamentem założeń metodologicznych rozprawy doktorskiej jest brak wykorzystania metod empirycznych, które umożliwiają poznanie rzeczywistości na podstawie bezpośredniego doświadczenia, obserwacji oraz eksperymentów, stanowiąc fundament nauk badań społecznych. Zamiast polegać wyłącznie na czystej teorii czy dedukcji logicznej, metody te pozwalałyby na bezpośrednie gromadzenie i analizowanie twardych danych, a tym samym badanie nowych, dotąd nieopisanych procesów i zachowań.

Na pochwałę zasługuje z kolei dobór i wykorzystanie literatury źródłowej, która jest niezwykle bogata, zróżnicowana i wykracza poza obszar nauk o polityce i administracji. Z uwagi na przedmiot badań do analizy wykorzystano także literaturę z nauk bezpieczeństwa i nauk socjologicznych, co w mojej ocenie stanowi atrybut pracy. Wykorzystano przy tym nie tylko literaturę polskojęzyczną, ale i anglojęzyczną, i rosyjskojęzyczną. Ponadto w pracy przyjęto zasadę transkrypcji nazwisk i nazw własnych zapisywanych cyrylicą według reguł języka polskiego, jako precyzyjniej oddającą wymowę oryginalną. Wyjątek uczyniono dla nazwisk autorów opracowań publikowanych w języku angielskim i tam podanych w transliteracji zgodnej z zasadami owego języka.

W ogólnej konstatacji dotyczącej części metodologicznej rozprawy stwierdzam, że Doktorantka jest przygotowana do realizacji badań teoretycznych.

3. Struktura pracy

Struktura pracy stanowi logiczną całość, a poszczególne tytuły rozdziałów odzwierciedlają istotę przyjętego przedmiotu badań, tj. znaczenia sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej. Warto wskazać na spójność i klarowność terminologiczną Doktorantki. Już we wstępie wyjaśniono kategorie pojęciowe stosowane w rozprawie i wskazano na różnice w ich obrębie. W całości rozprawy Doktorantka konsekwentnie posługuje się przyjętą nomenklaturą pojęciową, co bez wątpienia dodaje przejrzystości recenzowanej pracy.

Rozprawa doktorska Pani mgr Anny Marii Dyner składa się z wprowadzenia, pięciu merytorycznych, zakończenia, alfabetycznego wykazu skrótów, spisu tabel, rysunków i wykresów, aneksu i bibliografii. Analizę problematyki zawartej w poszczególnych

rozdziałach kończy syntetyczne podsumowanie, co bez wątpienia jest zaletą recenzowanej rozprawy.

W rozdziale pierwszym pokazano rolę i miejsce sił zbrojnych Rosji wśród instytucji państwowych w latach 2008–2022. Wskazano także, w jaki sposób struktura armii i jej zmiany są powiązane z polityką zagraniczną. Opisano również koncepcje teoretyczne związane ze znaczeniem sił zbrojnych. Wyjaśnione zostały pojęcia: wojna, konflikt zbrojny, użycie siły, a także – w odniesieniu do współczesnej Rosji – pojęcie siły państwa.

W rozdziale drugim omówiono najważniejsze cele rosyjskiej polityki zagranicznej w okresie 2008–2022 w oparciu o strategiczne rosyjskie dokumenty dotyczące tej sfery, w tym zwłaszcza doktryny, m.in. polityki zagranicznej, wojskowej i bezpieczeństwa państwa, ze szczególnym uwzględnieniem ich kontekstu. Wskazano również, jak zmieniały się rosyjskie cele w polityce zagranicznej, jakie narzędzia Rosja stosowała do ich realizacji i jakie organizacje międzynarodowe do nich wykorzystywała.

Rozdział trzeci opisuje reformę rosyjskich sił zbrojnych, której rozpoczęcie stanowi najważniejszą cezurę dla obecnego ich funkcjonowania. Pokazano przy tym, jak owa reforma wpłynęła na prowadzenie przez Federację Rosyjską polityki zagranicznej. Omówiono skalę i charakter zmian oraz ich wpływ na sposób prowadzenia reformy sił zbrojnych Moskwy. Uwzględniono zmieniającą się rzeczywistość międzynarodowa i jej znaczenie dla polityki zagranicznej Rosji, zwłaszcza w kontekście zmian, które zachodziły w jej siłach zbrojnych.

W rozdziale czwartym przeanalizowane zostały wojny prowadzone przez Rosję od 2008 roku – w Gruzji, na Ukrainie i w Syrii. W rozdziale tym opisano także mechanizm działań zbrojnych, które wpłynęły na prowadzone negocjacje dyplomatyczne. Dokonano diagnozy działań rosyjskich władz w obszarze polityki zagranicznej, co skutkowało rosnącą pozycją Rosji na arenie międzynarodowej.

Rozdział piąty obrazuje, w jaki sposób Rosja wykorzystywała siłę wojskową w postaci działań hybrydowych, prywatnych firm wojskowych, Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym oraz baz wojskowych poza granicami kraju, do realizowania celów swojej polityki zagranicznej. Deskrypcji poddano też inne instrumenty, jak ćwiczenia militarne, wykorzystywane zarówno do współpracy z innymi państwami, jak i do szantażu, którego celem jest narzucania Europie i światu swojej polityki zagranicznej, a w sytuacji potrzeby – jako narzędzie konfrontacji.

W zakończeniu przedstawiono wnioski, stanowiące podstawę do zweryfikowania postawionej we wstępie hipotezy badawczej, a także swoistego rokowania sposobu

wykorzystywała przez Federację Rosyjską siły zbrojne w prowadzonej przez siebie polityce zagranicznej w przyszłości.

Należy stwierdzić, że praca posiada spójną i logiczną strukturę, a zawarte w niej treści i źródła naukowe są adekwatne do przyjętych założeń metodologicznych.

4. Ocena merytoryczna

Temat rozprawy doktorskiej jest poznawczo wartościowy z uwagi na ważność przedmiotu badań, tj. znaczenia sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022. O walorach poznawczych tematu świadczy także aktualność podjętych wątków badawczych, tj. zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego, spowodowanego prowadzoną przez Rosję Polityką zagraniczną, z wykorzystaniem sił zbrojnych. Wybrany przedmiot badań jest zatem nie tylko zagadnieniem ważnym poznawczo, co wręcz koniecznym do eksploracji zarówno w obszarze poznania naukowego oraz w dyskursie publicznym.

Analizy przedstawione w pięciu rozdziałach merytorycznych oparte zostały na literaturze przedmiotu. Autorka nie prowadziła bowiem badań empirycznych na temat znaczenia sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, stąd też zaprezentowane w dysertacji analizy mają charakter przeglądowej prezentacji stanu badań i przyjętych w ich wyniku stanowisk, poglądów i diagnoz innych autorów.

Przywołana w pracy literatura ukazuje podejście interdyscyplinarne w badaniach nad znaczeniem sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022. Uwypuklone zostały również aspekty formalne omawianego zagadnienia, co znajduje odzwierciedlenie w szeregu aktów prawnych i dokumentów doktrynalnych wykorzystanych w dysertacji. Autorka odwołuje się również do opracowań statystycznych, artykułów w czasopismach naukowych oraz źródeł internetowych.

Wartością recenzowanej rozprawy doktorskiej są nie tylko założenia teoretyczne i analiza znaczenia sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022, ale przede wszystkim próba diagnozy kierunków zmian w tym zakresie.

W zakończeniu rozprawy Doktorantka przedstawia syntetycznie wnioski z badań, jak również odnosi się do problemów i hipotezy postawionej we wstępie. W mojej ocenie zabrakło tutaj jednak syntetycznych odpowiedzi na każde z pytań szczegółowych postawionych we wstępie, a także odniesienia do całej struktury pracy.

5. Wnioski końcowe

Recenzowana rozprawa doktorska Pani magister Anny Marii Dyner pt. „Znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022” stanowi ważny wkład w rozwój badań nad naukami o polityce i administracji/stosunkami międzynarodowymi. Zawiera nie tylko teoretyczną analizę aktualnego współcześnie problemu wzrostu potęgi Federacji Rosyjskiej w polityce zagranicznej, z którą boryka się niemal cały kontynent europejski, ale stanowi oryginalną diagnozę omawianej problematyki. Doktorantka wykazała się umiejętnością analizy materiału teoretycznego oraz formułowania wniosków z badań.

Należy podkreślić, że wartość recenzowanej rozprawy uzasadniają następujące elementy:

1. Trafność wyboru problemu badawczego, który jest ważny i aktualny w dziedzinie nauk społecznych.
2. Samodzielność formułowania problemów i wyciągania wniosków.
3. Samodzielność prowadzenia badań teoretycznych i opracowania ich wyników.
4. Jasność przekazu i logika wywodu.

Mankamentami recenzowanej rozprawy jest brak jasno zdefiniowanego celu badań oraz brak realizacji badań empirycznych.

Rozprawa doktorska mimo wyszczególnionych wyżej niedociągnięć spełnia wymagania określone dla kandydatów do stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych i dyscyplinie nauki o polityce i administracji Doktorantka wykazała się nie tylko determinacją w udzielaniu odpowiedzi na problemy badawcze, ale przede wszystkim umiejętnością samodzielnego formułowania wniosków, co ma kluczowe znaczenie w zakresie prowadzenia badań naukowych.

Praktyczność rozprawy wynika przede wszystkim z aktualności podjętej problematyki, a także przydatności wyników badań w obszarze nauk o polityce i administracji oraz bezpieczeństwa międzynarodowego. Oceniam, że przedstawione w pracy wyniki badań mogą być przydatne dla kształtowania polityki obronnej Unii Europejskiej i mogą być wykorzystane w wymiarze praktycznym przed odpowiednie instytucje i służby właściwe merytorycznie w tej kwestii.

Proszę przy tym, aby podczas publicznej obrony rozprawy doktorskiej Pani magister Anna Maria Dyner udzieliła odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaka jest najważniejsza teza recenzowanej pracy?
2. Jakie były Pani najważniejsze ograniczenia badawcze?
3. Jakie może Pani sformułować najważniejsze wnioski dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski?

W konstatacji stwierdzam, że dysertacja Pani magister Anny Marii Dyner pt. „Znaczenie sił zbrojnych w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w latach 2008–2022” w pełni odpowiada wymogom określonym spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r., poz. 1571) i wnoszę do Rady Dyscypliny Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego o dopuszczenie Pani magister Anny Marii Dyner do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....